

L'hipergueto global

Suplement del Quadern núm. 161 de CiJ - (n. 197) - Juny, 2009
R. de Llúria, 13, 08010 Barcelona - tel. 93 317 23 38, fax 93 317 10 94
info@fespinal.com - www.fespinal.com

Què tenen en comú un sociòleg francès establert a Califòrnia, un pescador gambià que viu a Terrassa, un lampista bolivià que dorm al barri d'Aluche, a Madrid, una religiosa catalana que treballa en la pastoral penitenciària de Màlaga i un empresari jubilat d'Alacant? Doncs que tots ells i uns quants milions de persones més viuen atrapats en el que podem anomenar "l'hipergueto global". Vegem, per parts, a què ens referim amb aquest terme.

Loïc Wacquant: el marc teòric

L'expressió "hipergueto" va ser encunyada pel sociòleg Loïc Wacquant per descriure la situació de la població negra als Estats Units en la fase històrica actual. Les configuracions socials anteriors són, en primer lloc, la dramàtica i sagnant fase de l'esclavitud; en segon lloc, l'etapa de segregació racial al Sud dels Estats Units que, almenys en part, coexisteix en el temps amb el tercer model: el gueto urbà al Nord dels Estats Units. Es tracta de tres formes d'aconseguir tant l'explotació laboral com la segregació ètnica de la població negra.

Actualment, assistim a una simbiosi mortal entre presó i gueto, a través de l'empresonament massiu de la població negra. La "presonalització del gueto" i la consegüent destrucció de l'entramat comunitari han acabat per definir una nova configuració: l'"hipergueto". Algunes dades permeten constatar aquesta realitat. Als Estats Units, el 68% de les persones privades de llibertat pertanyen a minories ètniques. Tot i que els afroamericans només representen el 13% de la població dels Estats Units, constitueixen el 58% dels reclusos i el 74% dels condemnats per delictes relacionats amb les drogues.

Segons dades oficials, el 12% dels barons negres d'entre vint i trenta anys està pres.

Wacquant assenyalava que s'ha produït un procés simultani de «presonalitzar el gueto» i de «guetificar la presó», enviant els joves negres i hispans a la presó. Es tracta només d'una tendència nord-americana en els trams finals del segle XX i començament del XXI? O pot ser que aquest mecanisme s'estigui reproduint a gran escala en la forma europea de gestionar les fronteres, controlar les migracions i sotmetre els països africans? Pot ser que estiguem entrant en una etapa històrica marcada per l'hipergueto global?

Demba Diop: l'externalització de les fronteres

Demba Diop és un jove pescador originari de Gàmbia que fa uns quants anys que està establert a Terrassa. El seu germà segueix vivint a Banjul, és electricista, s'ha quedat sense feina i fa uns mesos va decidir marxar a Europa, més concretament a Catalunya, per lluitar per un futur millor per a ell i la seva família. Què es troba en intentar-ho?

Com que no hi ha ambaixada ni consolat espanyol a Gàmbia, és gairebé impossible accedir a una contractació en origen. L'any 2006 es va firmar un acord de cooperació migratòria entre Espanya i Gàmbia (anomenat de "nova generació", semblant als signats amb Guinea, Cap Verd, Mali i Níger). Fruit d'aquest acord, el govern espanyol ha donat 500.000 euros per al manteniment, el combustible, el funcionament de les patrulleres i la formació del personal gambià; el març del 2009, Espanya ha entregat a Gàmbia dos vehicles tot terreny, dos bots pneumàtics, cinc motos i un equip de transmissions per a la vigilància de les costes. Tot l'"ajut", centrat en la lluita contra la immigració il·legal. La resta han estat promeses que

encara no s'han materialitzat, per a construir tres centres de formació professional i un programa d'ajuda a dones de la zona rural. Tot sembla indicar que es tracta d'un ajut condicionat, és a dir, d'una inversió de la veritable cooperació internacional al desenvolupament: els governs europeus ofereixen ajuts monetaris, amb la condició que els països africans exerceixin de gendarmes per al control dels fluxos migratoris.

En realitat, aquest fre a la migració és la veritable prioritat dels governs europeus i, de fet, la repatriació de persones en situació irregular és l'única matèria que es desenvolupa als acords, mitjançant la inclusió d'un annex sobre "Procediment i garanties per a la readmissió de persones" que especifica els detalls del procés de repatriació. Crida l'atenció l'absència de referències vinculants a la deguda protecció dels drets humans en aquests acords, qüestió d'enorme importància en totes les fases del procés de repatriació.

A més, la política europea ha anatasant i posant en pràctica una sèrie d'instruments de control que cada vegada situen més al sud la frontera real. D'una banda, hi ha les patrulles marítimes conjuntes, tant els sistemes i operacions desplegats sota el paraigua de l'Agència Europea per a la Gestió de la Cooperació Operativa a les Fronteres Exteriors (FRONTEX), com els implementats al marge d'aquest paraigua (com Atlantis, Sea Horse o Noble Centinela), així com la Xarxa europea de patrulles. Hi ha seriosos dubtes que aquestes operacions marítimes de control de fronteres siguin conformes a la protecció dels drets humans i a les exigències de l'estat de Dret.

A més, hi ha els instruments de vigilància electrònica per a reforçar el control de les fronteres marítimes: el Sistema Integrat de Vigilància Exterior (SIVE), el

satèl·lit militar SPAINSAT, operatiu des del 2008, i la proposta comunitària de crear un sistema europeu de vigilància de fronteres sota el nom d'EUROSUR (European Border Surveillance System). En la mateixa línia, cal destacar els equips Rabbit d'intervenció ràpida per a les fronteres exteriors (aprovats el juliol del 2007 i operatius des del gener del 2008).

Tot sembla orquestrat perquè el germà de Demba no pugui sortir de Gàmbia ni, menys encara, arribar a Europa.

Felipe Mamani: els CIE

A diferència de molts joves africans, Felipe Mamani, bolivià de Cochabamba, sí que va aconseguir entrar al nostre país, fa gairebé tres anys. Ho va fer com la majoria dels "immigrants irregulars", a través de l'aeroport de Barajas. Des d'aleshores ha pogut tirar endavant, enmig de la precarietat, gràcies al suport de la seva dona, del seu propi esforç i del motor que suposen els seus dos fills.

La cosa es va començar a complicar quan a Felipe li van demanar la documentació per primer cop, ara fa un any, i li van donar una ordre d'expulsió. Després, a poc a poc, la por se'ls va anar ficant al cos, ja que cada vegada hi havia més controls policials a la sortida del metro o fins i tot al locutori. Pensava: ho fan només per molestar? Però el ministre Corbacho cada vegada deia coses més dures: que si la directiva de retorn, que si s'impedirà el reagrupament familiar, que si només podran venir els immigrants qualificats amb carrera universitària...

El més terrible va venir després, quan van ficar Felipe al Centre d'Internament per a Estrangers (CIE) d'Aluche. La seva dona tenia torn de tarda, per la qual cosa era ell qui havia de recollir els nens en acabar el suport escolar; però aquella tar-

da no va ser així: el van detenir en sortir del metro. No va poder ni trucar per telèfon, els nens es van quedar sols a l'atenció espontània d'una veïna i la seva mare no els va poder veure fins a les onze de la nit. Després va venir un infern que va durar vint-i-tres dies amb les seves vint-i-tres nits. Un infern, o en realitat quatre: el de Felipe, el de la seva dona i el dels dos fills que viuen a Madrid. Angoixa, impotència, separació, dificultat per a dormir, incertesa, desesperació, depressió.

Després, sense previ avís i sense poder-se acomiadar de la família, va ser repatriat a Bolívia. I tot això sense haver comès cap delicte, simplement per una falta administrativa. O pel "greu delicte" de considerar que les barreres nacionals no poden ser un fre per a cercar un futur digno per a la seva família.

Núria Massip: la presonalització

Quan Núria Massip va arribar a Màlaga l'any 2004, per treballar en la pastoral penitenciària, la presó d'Alhaurín de la Torre no estava tan massificada com ara, que té més de dos mil interns. Tampoc no hi havia tanta presència de persones estrangeres com ara; recorda molt bé, per exemple, que només hi havia un noi senegalès, que es deia Adama. Avui en aquesta presó hi ha catorze senegalesos, dotze dels quals compleixen condemna per vendre còpies pirates de cedés.

Aquesta religiosa catalana sap que a les presons de l'estat espanyol hi ha gairebé 75.000 persones privades de llibertat, 17.500 de les quals són presos preventius. Els ciutadans estrangers suposen ja el 34% de la població penitenciària, però el curiós és que gairebé la meitat d'ells està en presó preventiva. Mentre molts ciutadans espanyols són posats en llibertat condicional en espera de judici, en el

cas dels estrangers gairebé sempre van a la presó abans de ser condemnats. Per aquest motiu n'augmenta tant el nombre.

És una altra de les ambigüitats i limitacions del dret penal, que el converteixen en un instrument asimètric, desigual i, per tant, injust. No totes les faltes contra l'ordre social són tipificades com a delictes; no tots els delictes són sancionats amb penes de presó; no totes les persones que cometen delictes són perseguides ni detingudes; no totes les persones detingudes són jutjades; no totes les persones jutjades són considerades culpables; i no totes les persones culpables acaben a la presó. En aquest itinerari de diversos graus, el dret penal, amb tota la seva violència, té tendència a caure precisament sobre les persones més vulnerables i, en aquest temps, sobre les persones immigrants.

La criminalització ambiental, l'estigmatització ètnica i la vulnerabilitat social es converteixen en mecanismes d'un empresonament massiu i exclouent que corre el risc d'arribar a presonalitzar les minories ètniques (immigrants, gitanos) i a guetificar la presó.

Miguel Romá: delictes d'hospitalitat

Al principi, Miguel no sabia si anava de debò o de broma. Aquell despropòsit semblava inconcebible. Però més tard li van mostrar el text de l'avantprojecte de reforma de la Llei d'Estrangeria, i allà ho tenia: es considera que incorre en falta greu (sancionada amb multa de 501 a 10.000 euros) «qui promogui la permanència irregular a Espanya d'un estranger. Es considera que es promou la permanència irregular quan l'estranger depengui econòmicament de l'infractor».

Així, doncs, Miguel, un jubilat alacantí, i catorze amics més van decidir en-

gegar la Plataforma "Salvemos la Hospitalidad", a la qual s'han adherit gairebé deu mil persones, parròquies, comunitats i associacions. Aquesta plataforma denuncia una llei que pretén despullar de tota mena d'ajut material les persones en situació irregular, intimidant amb sancions greus el qui exerceixi l'hospitalitat i la cura de l'altre. La plataforma desmascara un estat que perd tota legitimitat eticojurídica quan legisla contra el contingut essencial dels drets humans.

Es tracta d'un pas més en la línia de criminalitzar la població migrant. No tan sols amplia els cercles de la por, sinó que a més cerca segar les escasses possibilitats de suport que les persones en situació irregular poguessin trobar en la solidaritat ciutadana. De què viurien aleshores aquestes persones? Sembla una sanció pensada per abocar-les a la criminalitat (els immigrants indocumentats hauran de "buscar-se la vida" com sigui) i justificar així noves mesures repressives.

Conclusió

La lògica del poder sembla estar funcionant amb passos esglaonats. Primer, aconseguir que els potencials immigrants no surtin del seu país d'origen (externalització de les fronteres); segon, que qui estigui ja aquí se'n vagi (Centres d'Internament d'Estrangers); tercer, tancar aquells que no puguin ser expulsats (empresonament massiu i presonalització ètnica); quart, a la resta, no permetre'ls ni la xarxa social bàsica per a sobreviure (el delictes de l'hospitalitat).

Estem entrant en l'hipergueto global?

Daniel Izuzquiza, sj.

Coord. del Centre *Pueblos Unidos* (Madrid).
Servei Jesuïta als Migrants (SJM)-Espanya